

El Museu del Pessebre de Catalunya, l'art de fer petita la nostra història

Gabriel Arbonès Domingo

A mesura que ens acostem a Montblanc la silueta de l'església de Santa Maria ressaltava sobre la resta de la ciutat. Arribem i traspassem les muralles endinsant-nos en un laberint de carrers i carrerons fins a topar amb el nostre destí. Ens rep un edifici majestuós. La seva façana, feta amb les pedres de l'antic estable allí construït, recreen el portal d'un pessebre. Una vinya de ferro forjat s'enfila fins a la teulada i dona protagonisme al cultiu més emblemàtic de la Conca de Barberà. L'edifici el protegeixen un conjunt de gàrgoles que personifiquen els quatre

evangelistes. És el Museu del Pessebre de Catalunya, l'únic d'aquest tema al nostre país. El seu director ens saluda i ens convida a visitar el museu i immersir-nos en la temàtica abans de començar l'entrevista. El lloc supera totes les expectatives. Passejo entre les cases d'una ciutat hebrea del temps de Jesús, on en cada porta o finestra apareixen diorames (vegeu la nota 1) de pessebres de paisatges i tradicions catalanes. La delicadesa dels detalls de les escenes em deixa corprès. Pujo a la segona planta il·luminada per un firmament nocturn format per més de 12.000 estrelles;

Ismael Porta Balanyà (Montblanc, 1961) és el director del Museu del Pessebre de Catalunya i cinquena generació d'un llinatge d'artistes i artesans de Montblanc. En aquest número de Lo Flocc és entrevistat per Gabriel Arbonès. Foto: Núria Arbonès Domingo.

aquest cop els diorames són sobre la vida de Jesús i es troben dins de balmes i roques envoltades d'oliveres.

Després de badar una bona estona tinc ganes de començar l'entrevista i resoldre molts dels dubtes que m'han sorgit. Per què el Museu del Pessebre

«Davant la impossibilitat de tornar les peces, aquestes van esdevenir les primeres del museu que llavors es va pensar com a museu local»

de Catalunya és justament a Montblanc? Què duu els pessebristes a passar hores i hores construint móns en miniatura? D'on sorgeix aquesta arrelada tradició a la nostra terra? I un llarg etcètera, etcètera, etcètera.

L'origen del Museu del Pessebre de Catalunya

Ens entrevistem amb Ismael Porta Balanyà (Montblanc, 1961), director del Museu del Pessebre de Catalunya i cinquena generació d'un llinatge d'artistes i artesans de Montblanc. Només començar ja ens desvetlla la nostra primera intriga: per què el Museu del Pessebre de Catalunya es troba a Montblanc des de fa ja 25 anys: «Quan es va morir el Martí Castells Martí, que era un escultor de figures de pessebre, vam fer una exposició amb la Federació Catalana de Pessebristes a Castellà del Vallés». Segons ens explica l'Ismael, l'exposició retrospectiva d'aquest autor va aconseguir reunir més de 3.500 figures gràcies al fet que ell i la seva dona les recollien amb cotxe per tota la geografia espanyola. L'exposició va durar mig any i va ser tot un èxit, però els problemes van sorgir a l'hora de tornar les figures als seus propietaris: «Resulta que quan vam tornar les figures ens vam trobar que dues famílies ja s'havien mort. A uns vam aconseguir tornar-los-les, però les altres no». Davant

El Director del Museu del Pessebre de Catalunya, Ismael Porta Balanyà mostrant una fotografia d'una figura de pessebre típica de Nàpols.
Foto: Núria Arbonès Domingo.

la impossibilitat de tornar les peces, aquestes van esdevenir les primeres del museu que llavors es va pensar com a museu local. El 2000 s'inicien les obres de construcció de l'edifici que acolliria el futur museu. «L'any 2012 en Lluís Puig, que era director general de l'Associacionisme Cultural i de Cultura Popular ens va proposar que en lloc de fer un museu local en féssim un a nivell nacional. La seva idea era que fos el Museu Nacional del Pessebre a Catalunya».

Que aquest museu s'hagi pogut fer realitat ha estat gràcies a l'esforç personal dels seus impulsors, aportacions i crèdits personals i subvencions puntuals de la Diputació de Tarragona, de la Caixa i la Fundació Martí l'Humà, una entitat cultural local. La construcció de l'edifici va durar deu anys marcats per reiterades desavinences amb l'anterior batlle que veia com aquest nou museu feia ombra al museu comarcal. «El 2014 va venir en Jaume Lanaspà, director de l'Obra Social de la Caixa perquè sabia que havíem fet el primer museu adaptat a cadenes de rodes amb passarel·les. Ell ens va dir que si ho volíem fer bé hauríem de fer-ho com a fundació i així vam crear el patronat». La idea inicial era tenir un patronatge de personalitats del Camp de Tarragona i Catalunya, com directors de museu, intel·lectuals, etc. Però al cap de poc es van adonar que el que necessitava el museu eren persones que a l'hora de muntar alguna cosa ajudessin. Finalment, el patronat va ser signat en acta notarial per vuit o deu persones, la majoria de

Montblanc: «Un ens ajuda amb l'electricitat, l'altre amb l'internet, cadascú amb la seva especialització». Finalment, el 15 de desembre de 2018, s'inaugura oficialment el Museu del Pessebre de Catalunya a Montblanc.

Em sorprèn la dedicació altruista d'aquestes persones per mantenir viva aquesta tradició, el temps i els diners que han invertit en un projecte que tot i les dificultats i els entrebancs que administracions i polítics els ha posat ha aconseguit tirar endavant: «Entre 10.000 i 12.000 euros l'any se'ns en van amb el manteniment per alarmes, ascensors, assegurances i tot això. No et queda res per pagar una nòmina». Però l'activitat del museu no es limita a museïtzar els diferents diorames sinó que compten amb un taller a la planta superior i participen en diferents activitats del poble com la fira Terrània que se celebra l'última setmana de setembre: «Enguany serà el tercer any que hi participem. Organitzem uns tallers al claustre de Sant Francesc que preparem per a 600 persones en tres dies, ensenyem a emmotllar una figura... enguany farem els caganers». Un altre punt fort del museu és que actualment gràcies a l'Obra Social la Caixa es troba totalment adaptat a persones amb diversitat funcional: «Estem parlant d'adaptar el museu a tot tipus de públic. Tenim diferents autors de figures de pessebre que ens han fet figures amb fang per als cecs perquè les puguin tocar, i també tenim uns diorames tàctils. El que vol fer l'ONCE és crear un sistema amb el mòbil en el qual puguis posar una aplicació que serveixi per a persones cegues, sordes, etc. Com una audioguia, però pel mòbil».

La història del pessebre

Després de recórrer la tortuosa història d'aquest museu, el segon misteri que em ronda pel cap és conèixer l'origen d'aquesta tradició i com ha arribat a les nostres terres. Misteri que no triga a desvelar-me el director: «Enguany es commemora el 800 aniversari del primer pessebre, a la població de Greccio, a Itàlia. Sant Francesc d'Assís va recrear un pessebre. La nit de Nadal va muntar com una mena de cova, va fer venir pastors de tota la regió amb les ovelles, va posar un bou i una mula, però no va posar ni la Mare de Déu ni Sant Josep. Van fer la Missa del Gall i, segons conta la llegenda, se li va aparèixer el nen Jesús. Alguns diuen que només es va sentir el plor del nen Jesús». Si la idea va ser de Sant Francesc, qui va

popularitzar els pessebres va ser Santa Clara, la qual els introdueix als convents i dels convents passen als palaus reials. A nosaltres el pessebre ens arriba de la mà de Carles III qui, abans de ser rei d'Espanya, era sobirà del regne de Nàpols, regió on els pessebres estaven molt estesos. Quan el rei Carles va ser cridat a regnar Espanya va portar aquí aquesta tradició dels

«A Catalunya el primer pessebre que hi va haver era de principis del segle XIX. Els pessebristes més antics de Montblanc són d'aquella època, entre els quals hi ha el meu avi»

seus anteriors súbdits. Però el monarca es va topar amb dificultats al seu nou reialme: «Es va trobar que a Madrid no tenia escultors bons. Els escultors bons que va agafar eren de Catalunya». Finalment, els pessebres van deixar de ser únicament costum de reis, nobles i

Església, i van introduir-se a les llars. «A Catalunya el primer pessebre que hi va haver era de principis del segle XIX, un pessebre que es va fer a la Catedral de Barcelona. Els pessebristes més antics de Montblanc són d'aquella època, entre els quals hi ha el meu avi».

Però no us penseu que durant el Nadal els pessebres es trobin només en les llars catalanes i napolitanes, sinó que aquesta tradició es manté viva arreu del món, això sí, amb moltes particularitats locals. El Museu del Pessebre de Catalunya és testimoni d'aquest fet ja que guarda més de mil pessebres d'arreu del món gràcies a un conveni amb Intermón Oxfam. L'Ismael ens ensenya un llibre on es recullen alguns d'aquests pessebres: «Per exemple al Perú els fan amb fang, però els fan dins d'una carabassa. A Polònia fan com uns castells barrocs que diries que són de llauna, en canvi, són de paper metal·litzat. Al Tirol el fan tot de fusta, com uns ventiladors i així es mouen les figures. A Alemanya fan unes figures com de llauna, a Praga són figures fetes de palla. A l'Àfrica fan amb pedra una mena d'escultures que semblen de pissarra. Hi ha pessebres de roba al Pakistan. Als Estats Units no fan pessebres, fan una mena d'àngels a les faldilles dels quals hi ha pintada l'escena d'un pessebre. Però

L'actual director del Museu del Pessebre de Catalunya, Ismael Porta, mostrant figuretes al seu entrevistador Gabriel Arbonès.
Foto: Núria Arbonès Domingo.

Diorema que pertany al Museu del Pessebre de Catalunya que representa un passatge de la Passió de Crist, la sentència de Ponç Pilat a Jesús.
Foto: Núria Arbonès Domingo.

pessebres tan realistes i amb perspectiva només es fan aquí a Catalunya». El director del museu, sense poder amagar l'orgull, em comenta que inclús al sud de l'Estat espanyol, una regió amb molta tradició pessebrista, no aconsegueixen fer els pessebres amb perspectiva. Els que sí que els cuiden són els italians, ja que ho van copiar dels catalans.

El pessebre tradicional català

A mesura que transcorre l'entrevista creix el meu interès per aquesta antiga i delicada tradició. Demano a l'Ismael que m'expliqui què fa que els pessebres catalans siguin tan únics i especials: «L'escola catalana és la que treballa en guix escaiola. L'Antonio Moliner l'any 1921 va descobrir, segons els barcelonins, el guix escaiola. Però el meu avi ja feia temps que

Detall de l'edifici que alberga el Museu del Pessebre de Catalunya, situat al número 22 del carrer dels Solans de Montblanc.
Foto: Núria Arbonès Domingo.

treballava amb guix escaiola i sabem d'altres llocs on ja hi treballaven. El que també és característic a l'escola catalana és fer paisatges amb perspectiva, cases i interiors de cases». També aprecio que les figures també són un aspecte destacable pels detalls i la cura amb què estan fetes. En el meu cas cada any construeixo un pessebre a casa abans de Nadal, molt modest en comparació amb els que podem trobar al museu. Les peces que utilitzo, com la majoria de pessebristes, són fetes de fang mitjançant l'ús d'un motlle. El director m'explica el procediment de fabricació amb un detall que només algú avesat en la seva producció ens pot donar: «Les de motlle les fas amb un motlle de guix, no de silicona, cosa que implica hores de feina per a cada figura. Després l'has de deixar assecat uns dies. Un cop en tens unes quantes de fetes, es couen a 900 graus progressivament, a poc a poc. Moltes poden petar dins el forn. Només que el fang porti una pedreta o

«Molta gent es queixa que les figures són molt cares, però pel temps que passes fent una figura encara estan prou bé de preu. Són processos artesanals»

una mica de calç explota. Has de deixar que el forn es refredi i l'endemà o al cap de dos dies les pots treure del forn». L'Ismael també ens explica el sistema de percolada per fer figures buides per dins i de poc pes per evitar que peces grosses no petin una vegada es couen al forn. Aquest sistema consisteix a elaborar les figures mitjançant tires de fang líquid que l'artesà mou, omple i buida entre quatre i cinc vegades per deixar la figura buida per dins.

Tot i que als mercats de Nadal existeix una gran varietat de figures, molts cops els pessebristes no troben les peces que necessiten específicament. En aquest cas tenen dues opcions: encarregar-les a un artesà o fer-les ells mateixos: «Quan les fas fer són figures de *palillo*, cosa que vol dir que estan fetes expressament. El preu és diferent. Una figura de *palillo* pot valdre uns 200 euros i les de sèrie van a uns 40 euros; és una afició cara. Les de resina van molt

més bé de preu». Aquest tipus de figures permeten al pessebrista una gran versatilitat, ja que abans de coure-la es pot girar el cap o les extremitats de la figura.

L'últim pas a què se sotmeten les figures és la pintura. Es tracta altre cop d'un procés llarg i tediós que el director del museu ens explica a continuació:

«Necessitem tenir una persona contractada per tal d'entrar a la xarxa de museus. És l'únic Museu del Pessebre de Catalunya que hi ha»

«Quan estan eixutes es pinten a l'oli. Primer el que es fa són els encarnats, les cares, les mans... es poden difuminar les galtes, es pinten els cabells i finalment els vestits. I les peanyes, la base de la figura». L'Ismael utilitza un anell com a tinter perquè no s'eixugui la pintura mentre pinta de mitjana entre 200 i 300 figures a l'hora. Després de tota aquesta explicació, encara em costa de creure la laboriositat i paciència que tenen els artesans de figures de pessebre que en alguns casos es passen els dies, l'un darrer l'altre, pintant els detalls de les figures: «Durant 8 o 10 hores només pinta ulls. Penseu que el pinzell per fer només les celles, és un pinzell que pràcticament només té dos pèls. Molta gent es queixa que les figures són molt cares, però pel temps que passes fent una figura encara estan prou bé de preu. Són processos artesanals».

El futur del museu

Arribem al final de la nostra entrevista, i no vull deixar el Museu del Pessebre sense saber què en serà en el futur. El seu director em respon amb una barreja d'il·lusió i cansament: «Ens agradaria d'entrada que aquest museu pogués obrir cada dia, fer-hi tallers i que estigui adaptat perquè hi pugui entrar tothom. Enguany han visitat el museu 13.000 i escaig persones obrint els caps de setmana. Tot això ho paguem nosaltres, no ho paga l'ajuntament. Nosaltres aquest museu ja ho vam dir, nosaltres el fem públic, el donem públic, però que el compri l'Administració perquè no volem que sigui privat. Això des del primer dia que ho hem dit. L'ajuntament ens va dir que fins l'any

2026-2027 no podríem demanar de contractar una persona. Necessitem tenir una persona contractada per tal d'entrar a la xarxa de museus. És l'únic Museu del Pessebre de Catalunya que hi ha».

Surto del museu amb aquesta idea al cap: «És l'únic Museu del Pessebre que tenim a Catalunya». Desfaig el camí de tornada amb la sensació que el que acabo de viure són els vestigis del nostre passat, ja oblidat per la majoria de gent, però que alguns apassionats intenten mantenir viu en un museu. Espero que amb aquesta entrevista els nostres lectors s'atansin a aquest magnífic museu i visquin per un temps una tradició que a poc a poc s'apaga en un món d'uniformitat, de presses i de pèrdua de la nostra identitat i arrels. Gràcies, Ismael. Bon Nadal a tothom! »

Nota

1. Segons el *Gran diccionari de la llengua catalana* (del grup Enciclopèdia catalana, consultable a www.diccionari.cat) un diorama és un «pessebre tridimensional, fet de guix, suro o cartó, que representa el naixement o altres escenes bíbliques típiques del Nadal».

Diorama que pertany al Museu del Pessebre de Catalunya que representa una ciutat hebrea del temps de Jesús.
Foto: Núria Arbonès Domingo.

